

ливаються тільки через духовні онтологічні зміни складових духовного розвитку майбутнього вчителя. Без відповідного рівня розвитку розуму, урівноважених емоцій та морально орієнтованої волі набути духовного досвіду неможливо. Прикладом може бути автоепітафія на могилі Г.С. Сковороди: “Автоепітафія на могилі Г. Сковороди (“Світ мене ловив, та не спіймав”) стверджує ідеал багатства духу, чистоти серця, душевної рівноваги” [1, с. 245].

Висновки. Таким чином, розроблена нами авторська педагогічна технологія використання ОПС у духовному розвитку майбутнього вчителя збагачує педагогічні шляхи становлення та розвитку духовності майбутнього педагога як детермінанти його професійної підготовки.

Література

1. Енциклопедія освіти / [ред. В.Г. Кремін]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии / Г.К. Селевко. – М. : Народ. образование, 1998. – 255 с.
3. Сирий И. Азбука духовная / И. Сирий. – Полтава : Спасо-Преображен. Мгарский монастырь, 1999. – 431 с.
4. Сковорода Г. Пізнай в собі людину / Г. Сковорода ; [під ред. М. Кашуба, В. Войтович]. – Л. : Світ, 1995. – 528 с.
5. Флоренский П.А. Pro et contra / П.А. Флоренский ; [сост., вступ. ст. примеч. и библиогр. К.Г. Исупова]. – СПб. : РХГИ, 1996. – 752 с.
6. Языкова И.К. Богословие иконы : учеб. пособие / И.К. Языкова. – М. : Изд-во Общедоступ. Православного ун-та, 1995. – 212 с.

РОМАНЕНКО Ю.А.

МЕТОД ПРОЕКТІВ: ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Суспільство інформаційних технологій, або постіндустріальне суспільство, на відміну від індустріального кінця XIX – середини XX ст., значно більше зацікавлене в тому, щоб його громадяни були здатні активно діяти, самостійно приймати рішення, гнучко адаптуватися до умов життя, що змінюються. І це є відповіддю на запитання, чому метод проектів поширюється в системах освіти різних країн світу.

Мета статті – обґрунтувати необхідність використання методу проектів на сучасному етапі розвитку освіти України; з'ясувати сутність поняття “метод проектів”; ознайомитися з типами проектів; визначити методику розробки проектів для сучасної школи.

Метод проектів не є принципово новим у світовій педагогіці. Представниками проектної педагогіки кінця XIX – початку XX ст. є С. Русова (Україна), С. Шацький (Росія), В.А. Лай (Німеччина), Дж. Дьюї, В. Кілпатрик (США). Метод проектів як педагогічну технологію в 1920-х рр. у США розробили американський філософ і педагог Дж. Дьюї та його учень В. Кілпатрик. Його називали також методом проблем і пов'язували з ідеями гуманістичного напрямку у філософії та освіті. *Концептуальні ідеї* Дж. Дьюї полягають у такому: 1) здібності дитини закладені природою, а школа має створити умови для їх розкриття; 2) знання повинні слугувати для пристосування людини до навколишнього середовища й мати практичну спрямованість; 3) головне – не кількісні характеристики знань, набуті учнями в школі, а вміння використовувати їх у конкретній ситуації; 4) важливо підпорядкувати зміст навчання вирішенню практичних проблем, що відповідають силам, інтересам дитини; 5) розв'язання проблем вимагає поєднання розумової та фізичної праці, що має розвивальну й суспільну цінність [1, с. 79].

На нашу думку, ці ідеї сучасні й актуальні. Але перед нами постало запитання: для чого й коли будуть корисні учням набуті в школі знання? Для цього і потрібна проблема, що взята з реального життя, яка знайома і важлива для учня, і для розв'язання якої йому необхідні здобуті знання. Але вирішити цю проблему учні мають самостійно. Таким чином, вирішення набуває обрисів проектної діяльності.

Російські фахівці вважають, що сучасна реалізація методу проектів зазнала деякої еволюції [2]. Ми із цим згодні, бо, народившись з ідеї вільного виховання, метод проектів стає інтегрованим компонентом розробленої структурованої системи навчання, суть якої полягає в тому, щоб стимулювати інтерес учнів до визначених проблем шляхом використання набутих знань і через проектну діяльність показати їх практичне застосування. Іншими словами, від теорії до практики – об'єднання академічних знань з прагматичними при відповідному балансі на кожному етапі навчання.

Практично паралельно з американськими педагогами (1905 р.) метод проектів вивчають і російські (С. Шацький). За часів радянської влади ідеї цього методу набули поширення, але недостатньо продумано і послідовно втілювалися в школі, і в 1931 р. метод проектів було засуджено. Проте в зарубіжних школах США, Великої Британії, Бельгії, Ізраїлю, Фінляндії, Німеччини, Італії, Нідерландів та інших країн цей метод був популярним. Його популярність зросла за рахунок об'єднання теоретичних знань і їх практичного застосування з метою вирішення конкретних проблем навколишнього середовища в сучасній діяльності школи. Теза сучасного розуміння методу проектів: “Все, що я пізнаю, я знаю, для чого це мені потрібно, і де, і як я можу ці знання використати” [2, с. 66].

Метод проектів – це галузь дидактики, окремих методик, коли він використовується в рамках якогось предмета. Метод – дидактична категорія, а саме: система засобів, операцій оволодіння практичними або теоретичними знаннями. Це шлях пізнання, засіб організації процесу пізнання. Тому, коли говорять про *метод проектів*, то мають на увазі засіб досягнення дидактичних цілей через детальну розробку проблеми (технологію), яка має завершитись реальним практичним оформленням результатом. Дидакти та педагоги звертаються до цієї технології, щоб вирішити саме дидактичні завдання. Щоб досягти бажаного результату, вчителі мають навчити учнів самостійно мислити, наводити та вирішувати проблеми, застосовуючи знання з різних галузей, прогнозувати результати, встановлювати причинно-наслідковий зв'язок. Цей метод орієнтований на самостійну роботу учнів (індивідуальну, парну, групову) у визначений термін. У вирішенні проблеми, з одного боку, застосовують різні методи та форми навчання, а з іншого – необхідне інтегрування знань і вмінь із різних галузей науки, техніки, технології тощо. Результатом проекту, коли розглядається теоретична проблема, є конкретне її вирішення, а коли практична проблема – конкретний результат, який готовий до впровадження.

Найзагальніші педагогічні принципи реалізації проектів, які, на думку західноєвропейських фахівців, треба враховувати в будь-якій шкільній проектній діяльності, такі: а) надання переваги кооперації учасників проекту над їх змагальністю; б) поєднання когнітивних, афективних та діяльнісних способів навчання; в) формування індивідуальних навичок і компетенцій учнів; г) зв'язок життя в школі із життям поза її стінами; г) мотивація та ініціювання крос-культурної

діяльності учнів; д) стимулювання мотивації вчителів та учнів до активної діяльності; е) сприяння розвитку організаційних засад шкільного життя [1].

Ми розглядаємо метод проектів як технологію, яка включає дослідний, пошуковий, проблемний та творчий методи. Уміння використовувати цей метод – показник високої кваліфікації викладача. *Основні вимоги до використання цього методу:*

1. Наявність проблеми, яка потребує інтегрованого знання, дослідження для її вирішення (наприклад, проблема впливу кислотних дощів, забруднення навколишнього середовища під час виробництва металів чи при використанні органічних речовин у побуті тощо).

2. Практична, теоретична, пізнавальна значущість запланованого результату (наприклад, лист до районної чи міської ради, доповідь у відповідні служби, виступ на конференції, підготовка статті, випуск альманаху, газети тощо).

3. Самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів.

4. Структурування змістової частини проекту (з визначенням поетапних результатів).

5. Використання дослідного методу, що передбачає такі дії: а) визначення проблеми й завдання для її дослідження шляхом проведення “мозкової атаки”, “круглого столу”; б) висунування гіпотези вирішення проблеми; в) обговорення методів дослідження (статистичних, експериментальних, спостереження тощо); г) обговорення засобів оформлення результатів (презентація, захист, творчий звіт, огляд тощо); ґ) збирання, систематизування та аналіз отриманих даних; д) оформлення результатів, їх презентація; е) визначення нових проблем.

Підібрати тематику проекту вчитель може з урахуванням навчальної ситуації за своїм предметом та інтересів і можливостей учнів, а також із застосуванням позаурочного часу з метою розвитку пізнавальних, творчих, прикладних здібностей учнів. Як правило, це питання шкільної програми, знання яких цікавлять учнів більш широко. Також теми проектів належать до практичних питань, які актуальні в повсякденному житті й водночас залучають знання учнів не з одного предмету. Таким чином, фахівці вважають, що інтеграція знань відбувається природно [2].

Проекти відрізняються за *типологічними ознаками*:

1. Діяльність, яка домінує в проекті: дослідна, пошукова, творча, рольова (гра), практико орієнтовна (прикладна), ознайомчо-орієнтовна (інформаційна) тощо.

2. Предметно-змістова галузь: монопроект, міжпредметний проект.

3. Характер координації проекту: безпосередній (жорсткий, гнучкий), прихований (неявний, який імітує учасника проекту).

4. Характер контактів (серед учасників класу, навчального закладу, міста, регіону тощо).

5. Кількість учасників проекту: особистісні, парні, групові.

6. Тривалість виконання проекту: короткострокові (на деяких уроках з програми одного предмета), середньої тривалості (від тижня до місяця), довгострокові (до декількох місяців).

У реальній практиці ми маємо справу зі змішаними типами проектів. Але кожен тип проектів характеризується тим чи іншим видом координації, терміном виконання, етапністю, кількістю учнів. Тому, розробляючи проекти, все це треба враховувати.

Реалізація методу проектів на практиці приводить до зміни позиції вчителя. З носія готових знань він перетворюється на організатора пізнавальної діяльності своїх учнів. Змінюється й психологічний клімат у класній кімнаті, орієнтація йде на різні види самостійної діяльності учнів, на пріоритет пошукової, дослідної, творчої діяльності учнів. Учитель координує діяльність учнів на різних етапах проекту. Оцінювання їх діяльності виконується майже звичайним чином: “Все правильно. Продовжуйте” або “Треба зупинитися і поміркувати. Обговоріть ще раз”. Можливо застосування бальної оцінки (від 12 до 100 балів). Не завжди є можливість оцінити проміжні результати проектів, але постійний моніторинг самостійної діяльності необхідний, щоб вчасно внести корективи, прийти на допомогу.

Зупинимось на *загальних підходах до структурування проектів*. Розпочинають з вибору теми проекту, його типу, кількості учасників. Далі вчитель обмірковує можливі варіанти проблеми, які важливо дослідити в рамках наміченої теми. Проблеми висувують учні з подачі вчителя (запитання, ситуації, відеоряд тощо) шляхом проведення “мозкової атаки”, колективного обговорення. Наступним етапом є визначення завдань групам, обговорення можливих методів дослідження, пошук інформації, творчі рішення. Потім починається самостійна робота учасників проектів за своїми індивідуальними або груповими дослідними, творчими завданнями. У групах проводяться проміжні обговорення отриманих даних (на уроках чи позаурочних заходах). Необхідним етапом є захист проектів та опонування. Завершується робота колективним обговоренням, експертизою, оголошенням результатів зовнішнього оцінювання, формулюванням висновків.

Ми вважаємо, що під час проведення проектів учитель має бути готовим вирішувати деякі педагогічні проблеми, а саме:

- змінювати зміст традиційного навчання дисциплін та комплектувати їх під час здійснення навчальних проектів (ефективність методу проектів залежить від включення його в загальний контекст процесу навчання й виховання);
- розробляти завдання та визначати методи самостійної пошукової та дослідної роботи учнів при виконанні навчальних дослідних проектів, методів колективного вирішення проблем (визначення проблеми, висунення з неї завдань дослідження, гіпотези їх вирішення, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевого результату, аналіз отриманих даних, підбиття підсумків, корегування отриманих результатів, висновки);
- чергувати на уроках методи фронтальної, групової та індивідуальної роботи учнів;
- використовувати комп’ютери як інструменти повсякденної навчальної роботи учнів і педагогів;
- організовувати сумісну роботу вчителів з різних предметів під час комплектації навчальних дисциплін;
- готуватися до оволодіння новим змістом, новими методами та організаційними формами навчання.

Під час дослідження перед нами постало запитання: з чого ж потрібно розпочинати роботу на проектом? Аналіз літературних джерел показав, що роботу над проектом учитель має розпочати саме із запитань до себе: як проект вписується в навчальний план? Вистачить обладнання, літератури для організації роботи? Чи залучати до роботи з проектом інших учителів і з яких предметів? Чи

збігається викладання необхідних тем із часом проведення проекту? Чи залучати до участі батьків і як саме?

Коли вчитель визначився з ідеєю проекту, то має сформулювати його значення (соціальне, культурне, економічне, екологічне, політичне тощо) та окреслити систему знань, умінь, навичок, якими вже володіють учні і які мають здобути. Таким чином, окреслити проблему, яку необхідно буде розглянути, проаналізувати, послідовно вивчити в різних аспектах.

Процесуальність проведення проекту становлять такі етапи: презентація тем наступного проекту, обговорення їх, формування груп за інтересами; визначення кількості груп та учасників (5–7 осіб), розподіл функціональних обов'язків; обговорення джерел інформації; організація роботи над проблемою колективно в класі; організація роботи з тем проекту в групах (збір інформації, аналітична робота, консультації вчителя, корегування, подальший пошук інформації, аналіз нових фактів, узагальнення – обговорення – отримання результатів, оформлення матеріалів); захист проектних робіт, підбиття підсумків; самоаналіз, зовнішнє оцінювання.

Після закінчення роботи над проектом, на нашу думку, необхідно організувати зовнішнє оцінювання проектної діяльності, таким чином можна відстежити ефективність як роботи учнів, так і самого проекту. Ми вважаємо, що критеріями оцінювання якості проведення проекту можуть бути: регулярність роботи в групі; робочий матеріал; плани уроків, електронні таблиці; результати анкетування чи бесід.

Ефективність активності та самостійної діяльності учнів ми відстежували за результатами їх звітів про хід роботи над проектом. Анкета для учнів складалася з таких запитань, які, на наш погляд, допомогли нам під час розробки проектів:

1. Як ти організовував свою діяльність?
2. У яких видах робіт брав участь?
3. Якими видами інформації користувався і як її відбирав?
4. Чи достатньо тобі було відведено часу на роботу?
5. Який вид роботи ти обрав і чому? Яким чином ти використовував комп'ютер?
6. Чому ти навчився під час роботи над проектом?
7. Що нового ти дізнався про себе і про своїх товарищів у групі?
8. Що тобі сподобалось у завданнях, а що – ні?

Ми вважаємо, що *критерії оцінювання проектів* можуть бути такими: значущість і актуальність висунутих проблем, їх адекватність вивченій тематиці; коректність використаних методів дослідження й обробки результатів; активність кожного учасника проекту відповідно до його індивідуальних можливостей; колективний характер прийняття рішень; необхідна та достатня глибина проникнення в проблему, застосування знань з інших галузей; обґрунтованість прийнятих рішень, вміння аргументувати свої висновки; естетика оформлення результатів проекту; вміння відповідати на запитання опонентів, лаконічність і аргументованість відповідей кожного члена групи.

Метод проектів можна виконати із застосуванням нових інформаційних технологій (комп'ютерні телекомунікації, електронні бази даних, віртуальні бібліотеки, кав'ярні, музеї, інтерактивне телебачення, відео, мультимедійні засоби, аудіо- і відеоконференції, факс, радіозв'язок тощо) або традиційних засобів (книги, довідники, відеозаписи тощо).

Дослідження показало, що метод проектів дає змогу вирішити *завдання формування* й розвитку *критичного* (аналітичного, асоціативного, самостійного, логічного, системного) та *творчого* (комбінованого, прогнозованого, евристичного, інтуїтивного, інсайт) *мислення учнів; набутти навичок роботи з інформацією*: відбирати з різних джерел, аналізувати, систематизувати й узагальнювати отримані дані відповідно до завдань, визначати проблеми в різних галузях, ставити експеримент, робити аргументовані висновки, будувати систему доказів, статистично обробляти дані, генерувати нові ідеї, можливі шляхи пошуків рішення, оформлювати результати, працювати в колективі, виконуючи різні соціальні ролі, володіти мистецтвом комунікації. А розвивальне навчання, на яке спрямована стратегія систем освіти як світової педагогіки, так і України, передбачає формування якраз критичного та творчого мислень як пріоритетних напрямів інтелектуального розвитку людини. Всіх цих умінь учнів необхідно навчати. Для цього й використовують метод проектів. Для оволодіння цим методом нами розроблено навчально-методичний посібник [3].

Висновки. Отже, з'ясувавши сутність поняття “метод проектів”; ознайомившись із типологією проектів; визначивши загальні підходи до структурування проектів, ми дійшли висновку про необхідність застосування методу проектів у навчальних закладах нашої країни. Але це не означає, що всі інші методи, засоби, форми навчання треба замінити методом проектів, крім того, ми вважаємо, що і зловживати цим методом ні в якому разі не можна. Між учителями має бути домовленість під час планування навчання щодо організації проектів.

Література

1. Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика : науково-метод. посіб. / [за ред. С.М. Шевцової, І.Г. Єрмакова, О.В. Батечко, В.О. Жадька]. – К. : Департамент, 2008. – 520 с.
2. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / [Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров ; под ред. Е.С. Полат]. – М. : Академия, 2002. – 272 с.
3. Романенко Ю.А. Методические рекомендации по курсу “Новые технологии обучения” : учебно-метод. пособ. для студентов химических и педагогических специальностей и преподавателей / Ю.А. Романенко. – Донецк : ДонНУ, 2009. – 76 с.

САВИЩЕНКО В.М.

СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЮРИСТА

Стратегія розвитку юридичної освіти перебуває в нерозривному зв'язку з домінуючими в суспільстві принципами правової доктрини, яка, по суті, і виконує функцію вихідних начал праворозуміння, закладає основи пізнання юридичної діяльності. Гуманізація правової доктрини України зумовила переосмислення не тільки методології правознавства, а й оновлення концепції юридичної освіти, розробку нової моделі юриста-професіонала. Головна мета вищої юридичної освіти має полягати в підготовці фахівця, здатного гармонізувати суспільні відносини, розв'язувати складні конфліктні ситуації з огляду на те, що життя, здоров'я, честь і гідність людини є вищими соціальними цінностями.

Необхідність удосконалення підготовки майбутніх юристів зумовлена існуючими суперечностями між:

- соціальним призначенням юридичної діяльності та відсутністю практики цілеспрямованого формування у майбутніх юристів соціально-професійної компетентності в умовах ВНЗ;